

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

В. В. Базелюк

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ
ПОШУКОВИХ РОБІТ НА ОБ'ЄКТИ
АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ,
ЗНИЩЕННЯ, РУЙНУВАННЯ
АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**

Монографія

Харків
«Право»
2020

УДК 343.59(477)
Б17

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 4 від 20.11.2020 р.)*

Рецензенти:

О. М. Костенко – доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, академік Національної академії правових наук України;

О. О. Пащенко – доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

Науковий редактор:

В. І. Борисов – доктор юридичних наук, професор, радник при дирекції та почесний директор НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, академік Національної академії правових наук України

Базелюк В. В.

Б17 Кримінальна відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини : монографія / В. В. Базелюк. – Харків : Право, 2020. – 224 с.

ISBN 978-966-998-085-4

У монографії досліджено питання доцільності існування і подальшого збереження кримінальної відповідальності за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК), проаналізовано зміст елементів та ознак складів кримінальних правопорушень, зазначених у ст. 298 КК, а також сформульовано пропозиції з удосконалення норми ст. 298 КК.

Видання адресовано правникам – науковцям і практикам, викладачам, аспірантам, студентам юридичних закладів вищої освіти, а також усім, хто цікавиться проблематикою кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти археологічної та культурної спадщини.

УДК 343.59(477)

ISBN 978-966-998-085-4

© Базелюк В. В., 2020
© Оформлення. Видавництво «Право», 2020

ЗМІСТ

Передмова	5
Перелік умовних позначень	9
Вступ	10

Розділ 1

Загальні засади кримінальної відповідальності за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини

- 1.1. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини 13
- 1.2. Історія становлення й розвитку законодавства у сфері охорони об'єктів археологічної та культурної спадщини 35
- 1.3. Порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за посягання на культурні цінності за КК України та законодавством інших держав 50

Розділ 2

Об'єктивні ознаки незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини

- 2.1. Об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ст. 298 КК України 60
- 2.2. Предмет кримінальних правопорушень, передбачених ст. 298 КК України 87
- 2.3. Об'єктивна сторона незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини (ч. 1 ст. 298 КК України) 103
- 2.4. Об'єктивна сторона умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин (ч. 2 ст. 298 КК України) 130

Розділ 3

Суб'єктивні ознаки незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини

3.1. Суб'єктивна сторона незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини (ч. 1 ст. 298 КК України)	152
3.2. Суб'єктивна сторона умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин (ч. 2 ст. 298 КК України)	170
3.3. Суб'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ст. 298 КК України	177
Висновки	196
Список використаних джерел	202

==== Передмова

Одним із пріоритетних завдань сьогодення є захист та збереження пам'яток історії та культури як невід'ємної частини світового культурного надбання. Культурна спадщина відіграє особливу роль у житті суспільства. Вона є певним внеском кожного народу в розвиток людської цивілізації та має величезне значення для науки, мистецтва, господарства країни та інших сфер соціального життя. Лише завдяки накопиченій століттями культурній спадщині можна більше дізнатися про життя попередніх поколінь, простежити різні етапи розвитку нашої держави та забезпечити спадкоємність культурних традицій.

Наразі захист та збереження культурного надбання в Україні забезпечується цілою низкою правових заходів, що базуються на міжнародних та національних нормативно-правих актах. У числі ратифікованих Україною міжнародних договорів Гаазька конвенція «Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту» (1954 р.), Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (1970 р.), Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.).

Особливу важливість також має впровадження у повсякденне життя конституційних приписів, що закріплюють обов'язок держави щодо забезпечення збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вжиття заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами (ст. 54 Конституції України), та відповідно обов'язок кожного громадянина не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки (ст. 66).

На внутрішньодержавному рівні законодавче закріплення використання та збереження археологічної та культурної спадщини забезпечується Законами України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 р., «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р., «Про охорону археологічної спадщини» від 18 березня 2004 р. та ін.

Встановлення у Кримінальному кодексі України відповідальності за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298), є своєрідною юридичною гарантією правореалізації конституційних прав та обов'язків людини і громадянина стосовно культурних цінностей.

Але введення в законодавство України статей, які мали б створити перепони пограбуванню і руйнуванню пам'яток культури та археології не стало ефективним з огляду на певну недосконалість та неузгодженість деяких нормативних приписів, а також відсутність належних механізмів їх реалізації. У зв'язку з цим наразі злочинність у сфері обігу культурних цінностей за обсягом отриманого незаконного доходу майже не поступається незаконному обігу наркотиків та зброї. Саме тому охорона культурних цінностей як один із пріоритетних напрямів державної політики вимагає використання та вдосконалення різноманітних заходів, у тому числі і кримінально-правових.

Основним кримінально-правовим засобом боротьби з посяганнями на археологічну та культурну спадщину наразі є встановлення у ст. 298 Кримінального кодексу (далі – КК) України відповідальності за цей вид суспільно небезпечної поведінки. Дослідження ознак складу даного кримінального правопорушення проводилося в основному на рівні статей, підручників з кримінального права та науково-практичних коментарів до КК України. Однак у своїй більшості аналіз ст. 298 КК залишається фрагментарним та має певні суперечності. Деякі питання були проаналізовані в дисертації Б. М. Одайника «Кримінальна відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини» (2010 р.). Але ст. 298 КК зазнала суттєвих змін у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» від 9 вересня 2010 р. №2518-VI. Зокрема, змінилася назва статті: «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини», з'явився новий склад кримінального правопорушення¹, який встановлює відповідальність за незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної

---

¹ Термін «кримінальне правопорушення» для робіт, виконаних до 2012 р., є тожним терміну «злочин». Після 2012 р. термін «злочин» є лише видом кримінального правопорушення (див.: Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. №4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №9–10. Ст. 88; Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25–26. Ст. 131).

спадщини (ч. 1 ст. 298 КК), ознаки якого до цього часу є недослідженими, принаймні, на монографічному рівні. Зважаючи на це монографія, підготовлена В. В. Базелюк на базі її кандидатської дисертації, є актуальною та своєчасною як для науки кримінального права, так і для подальшого вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Чимало питань, порушених у даній роботі, є досить складними та до цього часу не знайшли свого розв'язання ні на теоретичному, ні на правозастосовному рівнях. Так, дискусійним залишається питання віднесення посягань на об'єкти археологічної та культурної спадщини до кримінальних правопорушень проти громадського порядку чи до правопорушень проти моральності, чи, можливо, в результаті таких посягань шкода заподіюється обом об'єктам кримінально-правової охорони. Також законодавець у більшості випадків не розрізняє поняття «культурна спадщина» та «культурні цінності» і використовує їх як синоніми, не наводить переліку робіт, які слід відносити до інших земляних та підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини. Складною з точки зору теорії та практики є і проблема відмежування пошкодження об'єкта культурної спадщини від його руйнування. Не можливо не звернути увагу і на особливість законодавчого опису кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК, зокрема конструювання даного складу як кримінального правопорушення з формальним складом та відсутність вказівки щодо його форми вини. Окрім того, достатньо актуальним залишається питання щодо існування додаткових наслідків, які не зазначені у диспозиції ч. 2 ст. 298 КК, але мають розповсюдження у реальній дійсності, тощо.

Під час підготовки даної монографії авторка опрацювала значне за обсягом та різноманітне за змістом регулятивне законодавство у сфері охорони об'єктів археологічної та культурної спадщини та, наскільки це було можливо, надала відповіді на більшість дискусійних та невирішених питань, продемонструвала при цьому вдале використання матеріалів судової практики. Робота має чимало власних наукових здобутків, які містять наукову новизну проведеного дослідження, містить також рекомендації щодо вдосконалення ст. 298 КК та практики її застосування. Науковий інтерес представляє дослідження спеціальних ознак культурних цінностей як предмета кримінального правопорушення, пропозиція щодо відмови від поняття «руйнування об'єкта культурної спадщини», виокремлення основних та додаткових наслідків кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 298 КК, та ін. Позитивним моментом даної роботи є також те, що авторка ширше розглянула означену проблему, приділивши певну увагу і особі

злочинця, і соціальної обумовленості необхідності подальшого збереження та вдосконалення законодавчої норми, що передбачає відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Вміння аналізувати дослідницький матеріал, творчий, системний підхід до розв'язання актуальних питань теорії кримінального права та практики застосування законодавства про кримінальну відповідальність дає впевненість у подальшому науковому і професійному зростанні авторки як науковця.

На цій підставі можна вважати, що запропонована В. В. Базелюк монографія буде цікавою не лише правознавцям, а й широкому громадському загалу. Праця може бути корисною, наприклад, у процесі підготовки студентів та здобувачів наукового ступеня, при подальшому вдосконаленню закону про кримінальну відповідальність за посягання на об'єкти археологічної та культурної спадщини та практики його застосування. Сподіваюся, що вона отримає належну оцінку з боку спеціалістів і широкого кола читачів.

В. І. Борисов,
*доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України*

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРК –	Автономна Республіка Крим
ВРУ –	Верховна Рада України
ВУЦВК –	Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
КК –	Кримінальний кодекс
КМУ –	Кабінет Міністрів України
КНР –	Китайська Народна Республіка
КУпАП –	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС України –	Міністерство внутрішніх справ України
Мінкультури та інформполітики України –	Міністерство культури та інформаційної політики України
МОН України –	Міністерство освіти і науки України
НАН України –	Національна академія наук України
нмдг –	неоподатковуваний мінімум доходів громадян
РНК –	Рада Народних Комісарів
РРФСР –	Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РФ –	Російська Федерація
СБУ –	Служба безпеки України
СНД –	Співдружність Незалежних Держав
СРСР –	Союз Радянських Соціалістичних Республік
США –	Сполучені Штати Америки
УРСР –	Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР –	Українська Соціалістична Радянська Республіка
ЮНЕСКО –	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

Вступ

Становлення Української незалежної держави викликало цілком закономірний підвищений інтерес до національних традицій, пам'яток історії та культури. Тому в даний час питання їх охорони і збереження є актуальними, оскільки вони є важливим матеріальним джерелом культури українського та інших народів, яке віддзеркалює минуле держави й певні закономірності її розвитку.

Останнім часом багато уваги приділяється правовій охороні об'єктів культурної спадщини, про що свідчить прийняття в Україні таких важливих нормативно-правових актів у цій сфері, як Закони України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 р., «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р., «Про охорону археологічної спадщини» від 18 березня 2004 р.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що незаконне проведення пошукових робіт на об'єктах археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини становить собою гостру соціальну і правову проблему. Непоодинокими є випадки таких правопорушень, а проблема незаконного проведення пошукових робіт на зазначених об'єктах і привласнення знайдених предметів сьогодні набула особливої гостроти. За 2002–2019 роки зареєстровано (обліковано з листопаду 2012 р.) 893 кримінальні правопорушення¹ за ст. 298 КК України 2001 року². Разом із тим, за даними Державної судової адміністрації України за вказаний період було засуджено лише 92 особи. Під час проведення даного дослідження було проаналізовано 76 вироків по кримінальних провадженнях, відкритих за вказаною статтею, що становить близько 83% від їх загальної кількості. З наведених даних видно, що далеко не всі досудові

---

¹ Наведені дані взяті зі щорічних звітів Департаменту інформаційних технологій МВС України та Генеральної прокуратури України.

² Далі в цьому монографічному дослідженні Кримінальний кодекс України 2001 року буде називатися «КК», «КК України» або «КК України 2001 року».

провадження дійшли до суду. Причиною цього є й певна недооцінка правоохоронними органами суспільної небезпечності порушення регуляторного законодавства про охорону об'єктів археологічної та культурної спадщини.

Окрім того, недосконалим є і законодавство України про кримінальну відповідальність за вказані вище діяння. Ст. 298 КК змінювалася декілька разів. Наразі вона встановлює відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Разом із тим існує чимало об'єктів, які фактично теж є археологічними пам'ятками, але не мають такого статусу й не значаться в Державному реєстрі, а тому кримінально-правова охорона, що передбачена ст. 298 КК, на них не поширюється. Наведене свідчить про нагальну потребу поглибленого вивчення даної теми.

Порушена проблема розглядалася в роботах таких учених, як В. І. Акуленко, Р. В. Асейкін, Є. П. Гайворонський, Т. Г. Каткова, В. В. Кузнецов, Є. І. Кузьменко, Т. В. Курило, Л. А. Литовченко, В. А. Ломако, П. С. Матишевський, О. С. Мільчущка, М. С. Міщенко, В. О. Навроцький, Б. М. Одайник, І. Г. Поплавський, О. С. Сотула, О. В. Усенко та ін.

Слід відмітити, що дослідження об'єктивних і суб'єктивних ознак незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини проводилося в основному на рівні статей, деякий матеріал містять підручники з кримінального права (Особлива частина) та науково-практичні коментарі до КК України. Однак у своїй більшості аналіз цього кримінального правопорушення є фрагментарним, супроводжується певними суперечностями.

Низка питань була ретельно проаналізована в дисертації Б. М. Одайника «Кримінальна відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини» (2010 р.). Проте ст. 298 КК за останні роки зазнала суттєвих змін: у її частині першій з'явився новий різновид кримінального правопорушення – незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини, – ознаки якого до цього часу залишаються недослідженими, принаймні, на монографічному рівні.

Зазначене свідчить про актуальність та значущість даної теми дослідження з погляду як загальної доктрини кримінального права, так і застосування на практиці норм закону про кримінальну відповідальність.

У монографії поставлено за мету з'ясувати доцільність існування і подальшого збереження кримінальної відповідальності за незаконне проведен-

ня пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК), проаналізувати зміст елементів та ознак складів кримінальних правопорушень, зазначених у ст. 298 КК, а також сформулювати пропозиції з удосконалення норми ст. 298 КК.

Під час формулювання висновків, рекомендацій та пропозицій дослідження було використано матеріали, отримані внаслідок вивчення 76 судових рішень, винесених у 2002–2019 роках; статистичну інформація МВС України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь.

Автор висловлює щире подяку за допомогу та всебічне сприяння під час підготовки цієї роботи науковому керівнику та дорогому Вчителю – доктору юридичних наук, професору, академіку Національної академії правових наук України, заслуженому юристу України Борисову Вячеславу Івановичу.

Окрема вдячність також висловлюється шановним рецензентам цієї монографії – доктору юридичних наук, професору Костенку Олександрю Миколайовичу, доктору юридичних наук, професору Навроцькому Вячеславу Олександровичу та колективу кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ РОБІТ НА ОБ'ЄКТІ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ, ЗНИЩЕННЯ, РУЙНУВАННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

1.1. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини

Об'єктивні та суб'єктивні елементи та ознаки складу будь-якого кримінального правопорушення (як кримінального проступку, так і злочину) лише частково відбивають його соціальну сутність (суспільну небезпечність, ступінь внутрішньої здатності заподіяти шкоду певним соціальним інтересам, зміст цих інтересів, ступінь їхньої важливості як для окремої особи, так і для суспільства в цілому, а також залежність змісту кримінально-правової заборони від конкретних соціальних умов)¹. Тому недостатньо лише прокоментувати кримі-

---

¹ Филимонов В. Д. Криминологические основы уголовного права. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1981. С. 3 ; Заславська М. Г. Кримінальна відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. С. 15.

нальний закон¹, у першу чергу необхідно розкрити обумовленість його норми, її залежність від змісту конкретних умов розвитку суспільства².

Криміналізація суспільно небезпечних діянь, котрі мають місце у суспільному середовищі, без сумніву, відіграє провідну роль серед засобів впливу на такі діяння. Практика розвитку кримінального законодавства знає багато випадків, коли раніше не карані у кримінальному порядку діяння потім визнавалися кримінальними правопорушеннями. Причинами таких змін у законодавстві кримінологи спрощено називають: «а) підвищення суспільної небезпеки певних діянь; б) необхідність усунення прогалин законодавства; в) появу нових суспільних відносин, що потребують охорони за допомогою норм кримінального права»³.

Будь-який закон породжується реальними потребами суспільства в правовій охороні⁴, але водночас він може адекватно відображати суспільну потребу або недостатньо відповідати їй, досягати чи не досягати поставлених законодавцем цілей⁵. Для того, щоб закон працював, був ефективнішим у боротьбі з відповідними суспільно небезпечними діяннями, ніж інші правові норми, кримінально-правова заборона має бути соціально та кримінологічно зумовленою⁶.

¹ У цьому монографічному дослідженні термін «кримінальний закон» та «закон про кримінальну відповідальність» використовуються як синоніми.

² Филимонов В. Д. Криминологические основы уголовного права. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1981. С. 3 ; Гринчак С. В. Порухнення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини. Підстави кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. С. 12.

³ Ерохина Л. Д., Бурая М. Ю. Торговля женщинами в целях сексуальной эксплуатации. Теория и практика борьбы : учеб. пособие. Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 2001. С. 81 ; Орлеан А. М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. С. 59.

⁴ Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика. Владивосток : Изд-во ДВГУ, 1987. С. 52.

⁵ Кузнецова Н. Ф., Злобин Г. А. Социальная обусловленность уголовного права и научное обеспечение нормотворчества. *Советское государство и право*. 1976. № 8. С. 76 ; Гринчак С. В. Порухнення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини. Підстави кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. С. 12.

⁶ Курс уголовного права. Общая часть : учебник для вузов / под ред. : Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва : ЗЕРЦАЛО, 1999. Т. 1 : Учение о преступлении.

Тому важливим є встановлення відповідності норми закону про кримінальну відповідальність суспільним потребам, тобто її соціальної обумовленості. Слід відмітити, що під соціальною обумовленістю кримінального закону розуміють процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості та доцільності кримінально-правової боротьби з ними¹.

Необхідно також зазначити, що дослідження соціальної обумовленості існування кримінальної відповідальності за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК) ще не проводилося. Окрім того, нормативні положення, що у 2010 році були закріплені в ч. 1 ст. 298 КК (незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини), є новелою українського законодавства, що також потребує додаткових наукових розвідок щодо обумовленості їх уведення до цієї статті.

Відомо, що при виявленні чинників встановлення кримінальної відповідальності за ті чи інші діяння виникають певні труднощі. Зазначена проблема на даний час є не вирішеною та дає підстави для дискусії серед учених. У першу чергу це пояснюється відсутністю єдності розуміння змісту самого поняття «чинники криміналізації». У науці кримінального права під такими розуміють фактори, підстави, основи, принципи, умови, критерії, обставини². Тлумачний словник української мови визначає «фактор» як умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища, чинник³. Тобто можна стверджувати, що зазначені поняття є синонімами. Ознайомлення зі змістом значної кількості літератури з питань соціальної обумовленості дало змогу

С. 13 ; Орлеан А. М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. С. 59.

¹ Коробеев А. И. Уголовная наказуемость общественно опасных деяний (основания установления, характер и реализация в деятельности органов внутренних дел) : учеб. пособ. Хабаровск : Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1986. С. 29.

² Пашенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність. Харків : Юрайт, 2018. С. 153.

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. голов. ред. В. Г. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. С. 1526.